

# СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ВИКЛИКИ В ГАЛИЧИНІ ТА ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ НА ЗЛАМІ ХІХ–ХХ СТОЛІТЬ

---

УДК [94:281.9УГКЦ](477.83.86)“189”

*Наталя КОЛБ*

## СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ПАРАФІЯЛЬНОГО ДУХОВЕНСТВА В ГАЛИЧИНІ У 90-х РОКАХ ХІХ СТОЛІТТЯ

Окреслено діяльність греко-католицького парафіяльного духовенства в різних сферах суспільно-політичного життя українців Галичини кінця ХІХ ст. З'ясовано мотивацію і завдання, які священники вкладали в цю роботу. Вказано труднощі, з якими вони стикалися, та внесок, який зробили в розвиток українського національного руху в Галичині на зламі ХІХ–ХХ ст.

*Ключові слова:* Галичина, греко-католицьке парафіяльне духовенство, суспільно-політична діяльність.

Унаслідок тривалих колонізаційних процесів, що заторкнули насамперед вищі українські суспільні верстви, греко-католицька єрархія і парафіяльне духовенство на довгий час стали практично єдиним представником національної інтелігенції в Галичині, зайняли позиції очільника національного життя галицьких русинів<sup>1</sup>. Ситуація почала змінюватися із входженням у суспільне життя все чисельнішої групи світської інтелігенції. Секуляризація української політики зумовила певне відсторонення єпископату від важливих політичних рішень<sup>2</sup>. Натомість уявлення про суспільну функцію парафіяльного духовенства було зовсім іншим. Реалізація концепції “органічної праці”, що утвердилася в українському русі наприкінці ХІХ ст., передбачала виконання основного обсягу роботи місцевими діячами. Однак чисельність української світської інтелігенції в Галичині залишалася замалою, а її становище – надто залежним від влади, щоби вона могла взяти на себе цю роль. На практиці в багатьох громадах уособленням українського інтелігента, який мав достатній рівень освіти і відносну незалежність, залишався саме греко-католицький

---

<sup>1</sup> *Турій О.* “Попи і хлопи”: соціальна “доктрина” греко-католицького духовенства і національно-політична мобілізація українського селянства Галичини в середині ХІХ століття / О. Турій // Ковчег. Науковий збірник із церковної історії. – Львів, 2001. – Ч. 3. – С. 296–321; *Himka J.-P.* Religion and Nationality in Western Ukraine. The Greek Catholic Church and the Ruthenian National Movement in Galicia, 1867–1900 / J.-P. Himka. – Monreal&Kingston; London: McGill-Queen's University Press, 1999. – P. 6–7; *Wójtowicz-Huber B.* “Ojcowie narodu”. Duhowieństwo grecko-katolickie w ruchu narodowym Rusinów galicyjskich (1867–1918) / B. Wójtowicz-Huber. – Warszawa, 2008. – S. 52–66; *Stępień S.* Borderland City: Przemyśl and the Ruthenian National Awakening in Galicia / S. Stępień // Galicia: a multicultural land. – Toronto, Buffalo, 2005. – P. 53–54.

<sup>2</sup> *Расевич В.* Митрополит Андрей Шептицький і Українська Національно-Демократична партія (1900–1918) / В. Расевич // *Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze.* – 1996–1997. – Т. 5–6. – С. 359–360.

парох<sup>3</sup>. Тож парафіяльний клир міцно зберігав за собою позиції активного учасника національного руху. Однак для авторитету священника у громаді тепер не було достатньо лише факту його приналежності до духовного сану, як могло бути раніше. На тлі модернізації суспільства авторитет пресвітера у громаді нерідко прямо залежав від його громадської діяльності<sup>4</sup>.

Сприйняття активної громадської позиції як “ідеального коду поведінки”<sup>5</sup> душпастирів домінувало і в середовищі самого клиру. З розвитком національно-політичного руху такий тип свідомості одержував у верстві нові потужні стимули до існування<sup>6</sup>. Вагомим аргументом для збереження за духовенством впливових суспільних позицій стало й посилення лівих течій. Під впливом загроз, які вони несли для Церкви, громадську діяльність священства почали усвідомлювати навіть не стільки як національний, скільки як душпастирський обов’язок пароха<sup>7</sup>. Відтак, на кінець XIX ст. значна частина парафіяльного духовенства займала активну громадську позицію, виступаючи місцевими організаторами просвітницького, економічного, культурного і політичного життя<sup>8</sup>.

Мета цього дослідження – розглянути різні питання суспільно-політичного життя галицьких українців наприкінці XIX ст. насамперед крізь призму їх бачення духовенством. У статті з’ясовується, в яких сферах громадського життя працювало греко-католицьке парафіяльне духовенство, як обґрунтовувало цю діяльність і які завдання в неї вкладали, з якими труднощами стикалося та який внесок зробило в розвиток національного руху українців Галичини злам у XIX–XX ст.

Багата і різнобічна інформація про суспільно-політичну діяльність греко-католицького парафіяльного клиру міститься на сторінках тогочасної української галицької преси: “Галицької Русі” і “Галичанини” русофілів, “Діла” народовців, “Руслана” Католицького русько-народного союзу, у станових часописах духовенства (“Душпастир”, “Прапор”, “Посланник”, “Львівсько-архієпархіальні відомості”). Ставлення поляків до політичної діяльності греко-католицьких священників простежуються через публікації у часописах польських консерваторів “Gazeta narodowa” і “Czas”. Цінне джерело інформації для дослідження теми – це спогади (Є. Олесницького, отців Т. Войнаровського, Ф. Тарнавського, О. Пристая), а також матеріали фондів Центрального державного історичного архіву у Львові й відділу рукописів Львівської національної бібліотеки ім. В. Стефаніка. У статті використано низку досліджень сучасних українських і зарубіжних істориків.

<sup>3</sup> Олесницький Є. Сторінки з мого життя / Є. Олесницький. – Стрий: “Щедрик”, 2007. [Передрук видання 1935 р. з додатковими матеріалами]. – С. 203, 207.

<sup>4</sup> Вѣче народне въ Станиславовѣ // Дѣло. – 1892. – Ч. 141.

<sup>5</sup> Галицке правительство – а рускій Клирь // Прапорь. – 1898. – Ч. 10. – С. 297–303.

<sup>6</sup> Пристай О., о. З Трускавця у світ хмародерів. Спомини з минулого й сучасного / О. Пристай / [під ред. Л. Мидловського]. – Львів: [б. в.], 1935. – Т. 2. – С. 210.

<sup>7</sup> Священикъ. Дописи “Дѣла” // Дѣло. – 1895. – Ч. 162; Наші віча // Прапорь. – 1898. – Ч. 2 і 3. – С. 75–79; Оть редакції // Душпастьрь. – 1892. – Ч. 1. – С. 1–6.

<sup>8</sup> Krochmal A. Przemiany wewnętrzne w kościołach greckokatolickim w Galicji w drugiej połowie XIX wieku / A. Krochmal // Polska–Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa. – Przemyśl, 2000. – Т. 5: Miejsce i rola kościoła greckokatolickiego w kościele powszechnym. – S. 72–74; Himka J.-P. The Construction of Nationality in Galician Rus’: Icarian Flights in Almost All Directions / J.-P. Himka // Intellectuals and the Articulation of the Nation. – Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1999. – P. 116.

**Політична діяльність.** Суспільні процеси в 1890-х роках вели до оформлення основних ідейних напрямів у політичні партії. Проблема партійного вибору все більше впливала на громадське життя парафіяльного духовенства, що залишалося активним учасником національного руху. У 1890-х роках душпастирї за політичними вподобаннями поділялися на прихильників народовської та русофільської течій. Для народовців і русофілів залучення єреїв було вагомим чинником, що гарантував їх зміцнення на провінції. За браком представників світської інтелігенції, священники ставали творцями, очільниками й активними учасниками політичних і національно-культурних товариств, пропагували їх ідеологічні засади, виконували функції місцевих організаторів, особливо важливі під час виборчих кампаній.

В умовах польсько-українського протистояння вибори до Державної ради, Галицького сейму, місцевих представницьких органів, зазвичай, проходили у вкрай напруженій атмосфері<sup>9</sup>. Особливо гостро виборчі баталії розгорталися саме в 1890-х роках, коли вони характеризувалися найбільшими правопорушеннями на користь прокладних польських кандидатів. Греко-католицьке парафіяльне духовенство відіграло важливу роль в організації виборчих кампаній на місцях. Українські політичні сили очікували від священників активної участі у створенні виборчих комітетів, організаційної та агітаційної роботи з селянством, відстоювання правових норм<sup>10</sup>. Також важливим завданням душпастирів вважалося їх обрання до громадських і повітових рад, щоби впливати на їх адміністративні та фінансові можливості в національних інтересах<sup>11</sup> (у досліджуваній період членами повітових рад пересічно ставали від одного до п'яти священників<sup>12</sup>). Неучасть душпастиря у виборчих кампаніях розцінювалася як вияв боягузтва, підлабузництва або запроданства<sup>13</sup>. Провина за програш у виборах нерідко покладалася на душпастирів<sup>14</sup>.

У священницькому середовищі участь у виборчих кампаніях вважалася не лише громадсько-патріотичним, а й душпастирським обов'язком<sup>15</sup>. Значна частина парафіяльних священників під час таких кампаній вели підготовчу й агітаційну роботу з селянами<sup>16</sup>, писали відозви, організували збори активістів, наради духовенства для обговорення виборчої тактики, створювали й очолювали місцеві виборчі комітети,

<sup>9</sup> Аркуша О. Галицький сейм: виборчі кампанії 1889 і 1895 рр. / О. Аркуша. – Львів, 1996. – С. 136–150; *Чорновол I*. 199 депутатів Галицького сейму / І. Чорновол. – Львів, 2010. – С. 22–28; Львівська національна бібліотека ім. В. Стефаника НАН України (далі – ЛНБ НАН України), відділ рукописів. – Ф. 159 (Глинські). – Спр. 505. – Арк. 26.

<sup>10</sup> *Маланчинь*. Зь-підъ Боршева // Дѣло. – 1890. – Ч. 118; *Выборы до радъ повѣтовыхъ* // Там само. – Ч. 153; *Бачнѣсть, Русины!* // Там само. – 1898. – Ч. 16.

<sup>11</sup> *Выборы до радъ повѣтовыхъ* // Дѣло. – 1897. – Ч. 200.

<sup>12</sup> *Выборы до радъ повѣтовыхъ* // Там само. – 1890. – Ч. 195; *Про выборы до рады повѣтовой въ Жидачѣвщинѣ* // Там само. – 1897. – Ч. 143; *Затверджене выборѣвъ въ радаѣ повѣтовыхъ* // Там само. – Ч. 1.

<sup>13</sup> *Допись. З Косівщини* // Руслан. – 1899. – Ч. 267; *Выборы до радъ повѣтовыхъ* // Дѣло. – 1890. – Ч. 153.

<sup>14</sup> *Кореспонденціи* // Галицкая Русь. – 1891. – № 114; *А. Смѣликъ*. Письмо зъ Борщѣвского // Дѣло. – 1897. – Ч. 166.

<sup>15</sup> *Пастырскій листъ Преосв. Епископату Австрійского до всѣхъ вѣрныхъ Католикѣвъ Австріи въ справѣ выборѣвъ до Думы державной* // Львівсько-архієпархіальні вѣдомости. – 1897. – Ч. 2. – С. 13–22; *По борбѣ-?* // Прапорь. – 1897. – Ч. 3. – С. 65–78; *Зъ нагоды выборѣвъ* // Там само. – Ч. 2. – С. 33–44.

<sup>16</sup> ЛНБ НАН України, відділ рукописів. – Ф. 159. – Спр. 514. – Арк. 14 зв.–15.

були організаторами й учасниками передвиборчих віч, ставали правиборцями й виборцями<sup>17</sup>, стежили за дотриманням законності й протестували проти її порушення<sup>18</sup>.

Через таку активність священників провладні кола намагалися нейтралізувати їх на період виборів, використовуючи для цього доволі жорсткі методи<sup>19</sup>. Так, пробували посяти взаємну недовіру у священницькому середовищі, а також між душпастирями й селянами<sup>20</sup>. На підставі бесід із війтами староства виокремлювали т. зв. “надійних” священників, яких допускали до виборців<sup>21</sup>, натомість перешкоджали обранню “ненадійних”<sup>22</sup>. Поширеним методом провокування антисвященницьких настроїв серед селянства було розповсюдження фальсифікатів йосифінського патенту<sup>23</sup>. Активна кампанія проти священників велася на сторінках польської преси<sup>24</sup>.

У день виборів органи влади вживали заходів, щоб душпастирі не взяли в них участі. Так створювали умови, щоби приїжджі священники не могли знайти притулку на ніч у жодному заїзді<sup>25</sup>, перешкоджали присутності єреїв у залі голосування<sup>26</sup>, зрештою, душпастирям завдавали фізичних травм<sup>27</sup>. Одним із найефективніших способів нейтралізувати священників на час виборів було встановлення за ними нагляду жандармерії й відкриття на підставі доносів карних справ<sup>28</sup>. Інколи арешти священників проводили з безпідставною публічністю<sup>29</sup>. Такі дії були спрямовані на підрив довіри парафіян до клиру й формування негативного образу греко-католицького духовенства у Відні<sup>30</sup>. Розгляд карних справ завжди показував надуманість звинувачень і закінчувався виправдальним вироком<sup>31</sup>. Однак такі заходи виконували основне завдання – нейтралізували душпастирів на період виборів.

<sup>17</sup> Изъ Стрыя // Галицкая Русь. – 1891. – № 147; Рухъ виборчій // Дѣло. – 1891. – Ч. 25; Відозва до виборців брідського повіту // Руслан. – 1898. – Ч. 244.

<sup>18</sup> Зъ руху виборчого // Дѣло. – 1897. – Ч. 42; Якъ переводились выборы? // Там само. – Ч. 54; ЛНБ НАН України, відділ рукописів. – Ф. 159. – Спр. 213. – Арк. 3; *Іван Попель, парох Довгополя*. Допись. З Косівщини // Руслан. – 1898. – Ч. 99.

<sup>19</sup> *Не-кандидатъ*. Ще зъ Золочѣвщини // Дѣло. – 1895. – Ч. 40; З руху виборчого // Руслан. – 1897. – Ч. 23.

<sup>20</sup> Зъ руху виборчого // Дѣло. – 1895. – Ч. 201; Там само. – Ч. 194; Там само. – Ч. 202.

<sup>21</sup> Там само. – Ч. 187.

<sup>22</sup> Зъ руху виборчого // Там само. – 1897. – Ч. 37; Зъ судовои салѣ // Там само. – 1890. – Ч. 107; Зъ руху виборчого // Там само. – 1895. – Ч. 201.

<sup>23</sup> 15-ый лютого – великій день регабілітації чести ц.к. староства турчаньского въ судѣ // Там само. – 1898. – Ч. 40; Ч. 41.

<sup>24</sup> Ruch wyborczy // Gazeta Narodowa. – 1895. – Nr 254; Ruch przedwyborczy // Тамже. – 1897. – Nr 44; Romańczuk i kler ruski // Тамже. – Nr 50; Polityka ruskich księży // Тамже. – Nr 59; Z obozu ruskiego // Czas. – 1892. – Nr. 212; Клеветники // Дѣло. – 1897. – Ч. 43.

<sup>25</sup> Справозданя зъ виборбвъ // Дѣло. – 1891. – Ч. 44; *Олесницький Є.*, д-р. Сторінки з мого життя... – С. 273.

<sup>26</sup> Зъ руху виборчого // Дѣло. – 1897. – Ч. 30; Там само. – Ч. 34.

<sup>27</sup> Там само. – Ч. 52.

<sup>28</sup> Підгаеччина по выборахъ // Дѣло. – 1890. – Ч. 67; Зъ Тернопільщини пишуть намъ // Там само. – 1895. – Ч. 49; Повиборчі процеси – безъ кінця // Там само. – 1897. – Ч. 203; Конецъ хвалить дѣло // Там само. – Ч. 207; Ч. 208.

<sup>29</sup> Галицке правительство – а рускій Клирь // Прапоръ. – 1898. – Ч. 10. – С. 297–306.

<sup>30</sup> Русини і рух виборчій // Руслан. – 1897. – Ч. 42.

<sup>31</sup> Чи не поодиноким випадком визнання вини священника став процес проти о. Степанова, пароха Вишнівчика, якому було інкриміновано порушення публічного спокою і підробку підписів. Священника засуджено на місяць арешту з щодвотижневим постом (Новинки // Дѣло. – 1890. – Ч. 45).

Також практикували накладення на священників грошових штрафів (зазвичай, у розмірі 100 зр.)<sup>32</sup>, податковий тиск<sup>33</sup> або арешти терміном на 14–20 днів<sup>34</sup>. Такі дії спонукали священників до захисту. Вони публікували спростування у пресі<sup>35</sup>, підписували протести<sup>36</sup>, у складі української делегації вирушали до Відня<sup>37</sup>. На їх захист традиційно виступали українські політики<sup>38</sup>.

Після спричиненого “новою ерою” розколу в українському русі греко-католицькі священники на виборах нерідко опинялися в ролі політичних опонентів. Так, під час парламентських виборів 1891 р. священники-русофіли брали участь у створенні русофільських виборчих осередків на противагу до наявних народовських<sup>39</sup>, намагалися підірвати довіру до висуванців течії-опонента<sup>40</sup>, закликали селян не слухати душпастирів-народовців<sup>41</sup>. Протистояння політичних сил поглибилося під час виборів до Галицького сейму 1895 р. внаслідок виокремлення угруповання О. Барвінського. Створений цією силою Головний руський виборчий комітет, попри заклики ерархії<sup>42</sup>, підтримало небагато душпастирів<sup>43</sup>. Священники в повітах, де балотувалися його кандидати, опинялися в непростій ситуації<sup>44</sup>. Більшість із них, сприяючи очікуванню української громадськості, підтримували т. зв. незалежних кандидатів. Випадки, коли в останій момент священники віддавали голоси за висуванців Головного руського виборчого комітету, пояснювалися тиском на духовенство<sup>45</sup>. У такій атмосфері участь клиру у виборах 1895 р. виявилася значно пасивнішою, ніж раніше<sup>46</sup>. Крім цього, часописи зафіксували факти агітації та голосування греко-католицьких священників за польських кандидатів<sup>47</sup>. Усе це спричинило осуд української громадськості<sup>48</sup>.

<sup>32</sup> Зь руху виборчого // Дѣло. – 1897. – Ч. 34.

<sup>33</sup> 15-ый лютого – великий день реабілітації...

<sup>34</sup> Клеветники...; Дальшій процеси за вибори // Дѣло. – 1897. – Ч. 106.

<sup>35</sup> Дописи “Дѣла” // Там само. – 1891. – Ч. 74; Зь руху виборчого // Там само. – 1897. – Ч. 51; Отверта рубрика для протоколована публичныхъ зневагъ, чиненихъ руско-катол. Духовенству // Прапоръ. – 1897. – Ч. 3. – С. 87–89.

<sup>36</sup> Вѣдозва зь Жовкѣвщины // Дѣло. – 1895. – Ч. 222; До Русинѣвъ Станиславѣвского округа! // Там само. – Ч. 241.

<sup>37</sup> Вѣдозва // Там само. – Ч. 213; Письмо “Народной Рады” до о. сов. Іоана Озаркевича въ Болеховѣ // Там само. – 1896. – Ч. 140.

<sup>38</sup> Рада державна // Руслан. – 1897. – Ч. 73; Интерпелляция русских послѣв в справѣ поведеня комисаря правительственнаго при виборахъ громадскихъ в Коцюбиннях, внесена до сойму 15 лютого 1898 р. // Там само. – 1898. – Ч. 27.

<sup>39</sup> Рухъ виборчій // Дѣло. – 1891. – Ч. 27.

<sup>40</sup> Дописи “Дѣла” // Там само. – Ч. 72; Рухъ виборчій // Там само. – Ч. 39.

<sup>41</sup> Рухъ виборчій // Там само. – Ч. 31.

<sup>42</sup> Чи “головний”?... // Там само. – 1895. – Ч. 9.

<sup>43</sup> ЛНБ НАН України. – Ф. 11 (Барвінські). – Спр. 2736. – Арк. 8–9; спр. 2183. – Арк. 5–6, 13–14.

<sup>44</sup> Письмо зь Боршѣвского // Дѣло. – 1896. – Ч. 116; Якъ перевелись выборы послѣвъ // Там само. – 1895. – Ч. 216.

<sup>45</sup> Якъ перевелись выборы послѣвъ // Там само. – 1895. – Ч. 214; *Дописуватель “Дѣла”*. Дописи “Дѣла” // Там само. – Ч. 145.

<sup>46</sup> Выбѣръ посла въ Старѣмъ-мѣстѣ // Там само. – 1894. – Ч. 242; [вичь]. Якъ перевелись выборы послѣвъ // Там само. – 1895. – Ч. 206. – 15 (27) вересня.

<sup>47</sup> Якъ перевелись выборы? // Там само. – Ч. 248.

<sup>48</sup> Якъ перевелись выборы послѣвъ // Там само. – Ч. 214; Зь руху виборчого // Там само. – Ч. 185; ЛНБ НАН України. – Ф. 11(Барвінські). – Спр. 2183. – Арк. 18–19.

Усвідомлюючи, що пасивна позиція на виборах завдає неабиякого удару авторитету духовенства в суспільстві<sup>49</sup>, на парламентські вибори 1897 р. клир пішов чітко налаштованим стати в авангарді виборчого процесу. Цьому сприяло й порозуміння між народовцями і русофілами, що зменшило напругу в міжпартійному протистоянні. Повернення греко-католицьких священників до активної участі у виборчих кампаніях здобуло визнання української громадськості і світських політиків<sup>50</sup>.

Від початку конституційно-парламентського життя в Австрії греко-католицькі священники входили до числа українських депутатів до Галицького сейму<sup>51</sup> і Державної ради. Так, у сеймовій каденції 1889–1895 рр. депутатами стали 5 священників (Т. Ковальський, К. Гаморак, К. Мандичевський, М. Січинський, І. Сірко) із 18 обраних українців, у каденції 1895–1901 рр. – 3 священники (К. Гаморак, К. Мандичевський і В. Небиловець) із 15 обраних українських депутатів (в обох випадках без урахування вірилістів)<sup>52</sup>. До Державної ради в 1891 р. увійшли 2, а у 1897 р. – 3 священники із 7 депутатів-українців: К. Мандичевський і Й. Брилинський (1891)<sup>53</sup>, І. Гробельський, К. Мандичевський і Д. Танячкевич (1897)<sup>54</sup>. Священники-депутати входили до складу різних сеймових<sup>55</sup> і парламентських<sup>56</sup> комісій<sup>57</sup>. Рівень їх парламентської активності був різним. Серед них були такі (К. Мандичевський, І. Сірко, К. Гаморак, Й. Брилинський<sup>58</sup>), депутатська діяльність яких лише зрідка виявлялася в якомусь формальному виступі<sup>59</sup>. Інші душпастирі (М. Січинський, Т. Ковальський, В. Небиловець<sup>60</sup>) брали активну участь в обговоренні проблем, що турбували галицьких українців (щоправда, світським політикам вони все ж поступалися)<sup>61</sup>. Безпрецедентно активну діяльність у Державній раді розвинув парох с. Закомар'я о. Д. Танячкевич<sup>62</sup>. Спектр питань, які він порушував, був широким: відстоювання репутації українського народу як лояльного до влади й далекого від радикалізму<sup>63</sup>, оборона честі священників, неправомірно ув'язнених під час виборів<sup>64</sup>, покращення матеріального становища священничих вдів і сиріт<sup>65</sup>,

<sup>49</sup> Голось зь-посередь священникѡвъ // Дѣло. – 1895. – Ч. 241.

<sup>50</sup> У Львовѣ дня н. ст. 18 марта // Там само. – 1897. – Ч. 53; *Н. Н. член “Хлопскои Рады”*. По выборах // Там само. – Ч. 60.

<sup>51</sup> *Чорново І. 199 депутатів...* – С. 83.

<sup>52</sup> Там само. – С. 110–112.

<sup>53</sup> Выборы до рады державной // Дѣло. – 1891. – Ч. 40.

<sup>54</sup> Выборы въ V-ой куріи // Там само. – 1897. – Ч. 48; Выборы зь IV-ой куріи // Там само. – Ч. 52.

<sup>55</sup> Див.: *Stenograficzne sprawozdania z pierwszej sesji szóstego peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Ksiestwem Krakowskiem z roku 1889* (далі – SSSK).

<sup>56</sup> Зь засѣдань Руского клубу въ радѣ державной // Дѣло. – 1891. – Ч. 118; Письма зь Вѣдня // Там само. – 1897. – Ч. 111.

<sup>57</sup> SSSK. – 1890. – S. 918–919; 1892. – S. 284; 1894/1895. – S. 347, 349; 1897/8. – S. 1331.

<sup>58</sup> *Справи парламентарні* // Дѣло. – 1893. – Ч. 220.

<sup>59</sup> *По соймѣ* // Там само. – Ч. 105.

<sup>60</sup> *По сесіи краєвого Сойму* // Там само. – 1899. – Ч. 67.

<sup>61</sup> SSSK. – 1889. – S. 646–651; 1890. – S. 1114–1117; 1892. – S. 851–853; 1897/8. – S. 944–945; 1898/9. – S. 868.

<sup>62</sup> *Справоздане посольске о. Данила Танячкевича на дни 2 вересня 1897 въ Золочевѣ* // Дѣло. – 1897. – Ч. 194.

<sup>63</sup> *Дебата надь галицкими выборами въ парламентѣ* // Там само. – Ч. 76.

<sup>64</sup> *Справи парламентарні* // Там само. – Ч. 72; *Письма зь Вѣдня* // Там само. – Ч. 73.

<sup>65</sup> *Письма зь Вѣдня* // Там само. – Ч. 108; *Зь рады державной* // Там само. – 1898. – Ч. 85; *Данило Танячкевичъ въ справѣ державной запомоги для вдѡвъ и сирѡтъ священничихъ* // Там само. – Ч. 92.

запровадження примусового загального страхування, заходи щодо запобігання й надання допомоги при нещасних випадках у господарстві<sup>66</sup>, запровадження амортизації державою селянських боргів<sup>67</sup>, зміцнення прав української мови у шкільництві<sup>68</sup> та Львівському університеті<sup>69</sup> тощо.

Протягом 90-х років XIX ст. для духовенства ставало все очевиднішим, що розбрат, спричинений участю священників у діяльності конфронтуючих політичних сил, перетворився на неабияку проблему, адже завдавав удару по цілісності верстви, закладав у ній неприпустимі тенденції ворожнечі й протистояння. Священники наголошували, що політичні чвари стали головною причиною зниження потенціалу духовенства у відстоюванні інтересів Церкви і народу, падіння його суспільного авторитету<sup>70</sup>. Тож нагальною потребою духовенство називало об'єднання верстви, підґрунтям для чого мали стати християнські цінності<sup>71</sup>. При цьому усвідомлення неможливості погодження політичної діяльності з християнськими догмами спричинило необхідність максимально абстрагуватися від політичної роботи і зосередити зусилля на економічній, освітній і культурній діяльності.

**Суспільно-господарська робота.** На зламі XIX–XX ст. питання економічної модернізації Галичини належало до найактуальніших. Українське селянство, що за чисельністю зберігало домінуючі позиції в соціальній структурі українського населення краю<sup>72</sup>, гостро відчувало ці процеси як щоденну реальність. Греко-католицький священник, часто як єдиний представник національної інтелігенції у громаді, мусив добре орієнтуватися в них, щоби вчасно і належно надавати допомогу парафіянам<sup>73</sup>. Увага духовенства до соціально-економічної сфери впливала з курсу Апостольського престолу, проголошеного енциклікою Папи Льва XIII “*Regum Novarum*” (1891)<sup>74</sup> й інших послань Понтифіка<sup>75</sup>. Цю роботу священники сприймали не стільки як національний<sup>76</sup>, скільки як душпастирський обов'язок<sup>77</sup>, вважаючи, що добробут населення сприятиме його побожності<sup>78</sup>, нейтралізації впливу радикалів<sup>79</sup>.

Парафіяльне духовенство звертало увагу на різні напрями господарської діяльності. Так, у 1898 р. кілька священників заснували рільничий часопис “Господар”,

<sup>66</sup> Справи парламентарні // Там само. – Ч. 210; Зъ рады державной // Там само. – Ч. 57; Заходы независимого руского посла для зарады нуждъ народу // Там само. – Ч. 66.

<sup>67</sup> Два внесеня // Там само. – Ч. 221.

<sup>68</sup> Интерпеляція п. о. Д. Тянякевича // Там само. – Ч. 231.

<sup>69</sup> О рускій университетъ у Львовѣ // Там само. – Ч. 278–281.

<sup>70</sup> Яцкевичъ Михайло, о. Необроблене поле нашої праць / о. М. Яцкевичъ // Душпастьрь. – 1894. – Ч. 10. – С. 208–214; [Н. Т., о.] Дописи. Зъ Гусятиньского // Там само. – Ч. 9. – С. 226–228.

<sup>71</sup> Дописи. Огъ Редакціи // Посланникъ. – 1889. – Ч. 3; Публіцистичне дѣйствоване “Прапора” // Прапоръ. – 1900. – Ч. 1. – С. 5.

<sup>72</sup> Magosci P. R. The Roots of Ukrainian Nationalism: Galicia as Ukraine's Piedmont / P. R. Magosci. – Toronto, 2002. – P. 39–40.

<sup>73</sup> Єром. Пл. Филясь. ЧСВВ / Єром. Пл. Филясь // Душпастьрь. – 1895. – Ч. 5. – С. 125–126.

<sup>74</sup> Regum novarum: w kwestii socjalnej o położeniu robotników: encyklika. – Kraków, 1939. – 76 s.

<sup>75</sup> Выдѣль “Селянської Рады” въ Бродахъ // Дѣло. – 1897. – Ч. 229.

<sup>76</sup> Негребецкій И. Наша рѣльна господарка / И. Негребецкій // Прапоръ. – 1897. – Ч. 2. – С. 48–55.

<sup>77</sup> Негребецкій И. Народна господарність а клер / И. Негребецкій // Нива. – 1904. – Ч. 1. – С. 2–6.

<sup>78</sup> Християнські основи в хліборобскім руху // Руслан. – 1897. – Ч. 37.

<sup>79</sup> Яцкевичъ М., о. Необроблене поле нашої праць / о. М. Яцкевичъ // Душпастьрь. – 1894. – Ч. 10. – С. 241.

редактором якого став о. І. Негребецький<sup>80</sup>. Цього ж року група душпастирів створила в Олеську товариство “Сільський господар”<sup>81</sup>, яке мало популяризувати різні галузі господарства (рільництво, тваринництво, садівництво, городництво, пасічництво)<sup>82</sup>; розповсюджувати сільськогосподарську літературу, надавати посередницькі послуги при закупівлі техніки і знарядь праці<sup>83</sup>. Священники популяризували діяльність товариства через виступи у пресі й поїздки по селах із господарськими лекціями<sup>84</sup>. Зі священницького середовища походило кілька осіб, що фахово опікувалися розвитком скотарства (отці А. Пеленський, В. Озаркевич, Є. Баріш)<sup>85</sup>.

Пресвітери ставали засновниками й активними діячами місцевих економічно-господарських осередків: економічних спілок, громадських складів, позичкових кас, українських і т. зв. церковних крамниць, входили до складу крамарських осередків<sup>86</sup>. Також душпастирі були засновниками і членами багатьох сільських і міських кредитних товариств<sup>87</sup>, брали участь у створенні в парафіях Спілок ощадності і позичок системи Райфайзена<sup>88</sup>. Священники-народовці чисельно долучалися до господарських заходів товариства “Просвіта”<sup>89</sup>.

Важливим завданням української економіки була націоналізація капіталу через його вкладення в українські економічні товариства. Парафіяльне духовенство зробило помітний внесок у розвиток заснованого в 1892 р. першого українського страхового товариства “Дністер”<sup>90</sup>. Членами-засновниками товариства стало 137 священників; після світської інтелігенції це була друга за чисельністю соціальна група<sup>91</sup>. На 1898 р. у “Дністрі” застраховано 1 245 парафій і 1 808 церков<sup>92</sup>. Однак ця цифра далека від можливої. Деякі священники, з обережності, страхували в “Дністрі” лише частину церковного майна, а щодо іншої надавали перевагу якомусь

<sup>80</sup> “Господарь” // Посланникъ. – 1898. – Ч. 15.

<sup>81</sup> “Сільський Господар в Олеську” // Руслан. – 1899. – Ч. 60.

<sup>82</sup> *Селянській Л.* Товариске вѣче и загальні збори товариства “Сѣльській Господарь” въ Олеську / Л. Селянській // Дѣло. – 1899. – Ч. 58.

<sup>83</sup> “Сѣльській Господарь” въ Олеську // Там само. – Ч. 52.

<sup>84</sup> Господарске товариство // Руслан. – 1898. – Ч. 233; *Шевчук Г.* Фахово-господарська та культурно-освітня діяльність товариства “Сільський господар” (1899–1944) / Г. Шевчук. – Львів: Паїс, 2007. – С. 32–33.

<sup>85</sup> Въ справѣ торговлѣ безрогами // Дѣло. – 1897. – Ч. 36; На кого черга? // Там само. – Ч. 278; Водъ тов. “Пѣдгѣрска Спѣлка” въ Станиславовѣ // Там само. – Ч. 183.

<sup>86</sup> Въ селѣ Буцовѣ коло Перемышля // Там само. – 1896. – Ч. 5; “Союзъ крамарскій” въ Перемышли // Там само. – 1898. – Ч. 54; Церковну крамницю // Руслан. – 1898. – Ч. 180.

<sup>87</sup> Перші загальні збори задаткового товариства “Вѣра” въ Перемышли // Дѣло. – 1894. – Ч. 112; Вѣдозва // Там само. – 1895. – Ч. 84; Нове руске товариство кредитове // Там само. – 1897. – Ч. 209; До рады надзираючої каси руской задаткової въ Бродяхъ // Там само. – Ч. 105.

<sup>88</sup> Въ справѣ закладаня райфайзенѣвскихъ спѣлокъ ощадности и пожичокъ // Львѣвско-Архієпархіальні Вѣдомости. – 1899. – Ч. 18. – С. 155–157.

<sup>89</sup> Вѣче економічно-просвѣтне // Руслан. – 1898. – Ч. 73; На господарскѣмъ вѣчу “Просвѣты” въ Тернополи // Дѣло. – 1896. – Ч. 209, 216; Справоздане зъ дѣяльности товариства “Просвѣта” за часъ водъ 1 сѣчня 1894 до 31 грудня 1895 р. // Там само. – Ч. 3.

<sup>90</sup> *[Ю. Д.]* Допись / [Ю. Д.] // Душпастьрь. – 1898. – Ч. 19. – С. 603–609; Епископскій Ординаріятъ Перемышскій // Дѣло. – 1892. – Ч. 261; Письмо львѣвского митрополичого Ординаріята до Всч. Духовенства въ справѣ “Днѣстра” // Там само. – Ч. 258; Про “Днѣстеръ” товариство взаимнихъ обезпечень у Львовѣ // Там само. – 1893. – Ч. 1.

<sup>91</sup> Вѣдозва до Русинѣвъ // Там само. – 1892. – Ч. 195.

<sup>92</sup> Перед зборами “Дністра” // Руслан. – 1899. – Ч. 94.



із польських чи німецьких товариств. На 1897 р. 832 греко-католицькі парафії не мали жодних страхових угод із “Дністром”<sup>93</sup>. Їх настоятелями переважно були русофіли, які вважали народовським товариством “Дністер”<sup>94</sup>.

Нерідко священники з власної ініціативи допомагали селянам у питаннях збереження і придбання майна. Так, непоодинокими були випадки, коли завдяки порадам та підтримці (зокрема матеріальній)<sup>95</sup> духовенства селяни ставали власниками єврейських і польських поміщицьких наділів<sup>96</sup>, зберігали землі, яким загрозувало відібрання через лихву<sup>97</sup>. Одним із найактивніших організаторів парцеляції між українськими селянами поміщицьких наділів був о. Т. Войнаровський<sup>98</sup>. Протягом 90-х років XIX ст. він провів низку вигідних парцеляційних акцій, сприяючи матеріальному зміцненню галицького селянства й протидіючи соціалістичній пропаганді радикалів<sup>99</sup>.

У 90-х роках XIX ст. поширеним серед українського селянства явищем стала заробітчанська еміграція<sup>100</sup>. Церковні провідники доручали священникам опікуватися долею емігрантів, вступаючи разом із парафіянами до австрійського товариства Св. Рафаїла у Відні, метою якого була релігійно-моральна й матеріальна опіка над емігрантами<sup>101</sup>. Священники ставали делегатами й довірчими особами товариства, зверталися до його керівних органів за порадами щодо еміграційних питань<sup>102</sup>, дбали про забезпечення емігрантів греко-католицькими молитовниками й українською літературою<sup>103</sup>. Також священники ставали інформаторами створеного в 1896 р. політичним товариством “Народна рада” комітету у справі еміграції, який мав контролювати і стримувати еміграцію українців до Бразилії, захищати емігрантів від визиску<sup>104</sup>. Кореспонденти української преси закликали парохів дбати про збереження земель емігрантів у власності української громади<sup>105</sup>.

<sup>93</sup> *Негребецькій І.* “Днѣстеръ” – а духовенство. Потреба до економічної організації зь оловцемъ въ рукахъ / *И. Негребецькій* // Дѣло. – 1895. – Ч. 66–68; *Негребецькій І.* “Днѣстеръ” и духовенство / *И. Негребецькій* // Прапоръ. – 1897. – Ч. 7. – С. 200–205.

<sup>94</sup> Патріотизмъ лее plus ultra // Дѣло. – 1892. – Ч. 214; Зь Самбора // Там само. – Ч. 211.

<sup>95</sup> Якъ выглядаеть истинная реальная патріотическая дѣятельность // Галичанинъ. – 1899. – Ч. 50; “Защита Земли” // Там само. – Ч. 52; Парцеляція обшару двѣрского въ Ступици коло Самбора // Дѣло. – 1894. – Ч. 260; Честь кому честь! // Там само. – 1895. – Ч. 100.

<sup>96</sup> Громада Устье руске // Дѣло. – 1894. – Ч. 106; Купно грунту селянами вѣдь жида // Там само. – 1897. – Ч. 244; Громада купила село // Там само. – 1894. – Ч. 91.

<sup>97</sup> *Осиповичъ А.* Дописи “Дѣла” / *А. Осиповичъ* // Там само. – 1897. – Ч. 32.

<sup>98</sup> *Войнаровський Т., о. мітр.* Спогади з мого життя / о. мітр. Тит Войнаровський // Історичні постаті Галичини XIX–XX ст. Наукове товариство ім. Шевченка. Бібліотека українознавства. – Нью Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1961. – Ч. 8. – С. 21.

<sup>99</sup> Там само. – С. 22–23, 31–33.

<sup>100</sup> *Качараба С.* Українська еміграція. Еміграційний рух зі Східної Галичини та Північної Буковини у 1890–1914 рр. / *С. Качараба, М. Рожик.* – Львів, 1995. – 124 с.

<sup>101</sup> Поручаєся къ вспомаганью ВСЧ. Духовенству ново завязане “Австрійске стоваришенье им. св. Рафаила въ Вѣдни” для охорони катол. Емигрантѣвъ // Львівско-архієпархіальни Вѣдомости. – 1890. – Ч. 10. – С. 158–162.

<sup>102</sup> Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). – Ф. 201 (Львівська митрополіча греко-католицька консисторія). – Оп. 1. – Спр. 4726. – Арк. 25–26.

<sup>103</sup> “Похорони живыхъ” // Дѣло. – 1895. – Ч. 109.

<sup>104</sup> Справа еміграційна // Там само. – 1896. – Ч. 53.

<sup>105</sup> *Яковъ Суходольскій.* Не пускаймо грунту въ чужі руки / *Я. Суходольскій* // Там само. – 1898. – Ч. 71; Еміграція нашихъ селянь // Там само. – 1899. – Ч. 73.

Чимало напрямів наприкінці XIX ст. охоплювала **культурно-просвітницька діяльність** греко-католицького парафіяльного клиру. Один із них – відстоювання рівноправного становища української мови у краї. Попри закріплення за нею в законодавстві статусу “крайової”, на практиці сфера її офіційного вжитку в Галичині була дуже вузькою. Справою честі й обов’язком кожного душпастиря було: плекати й популяризувати рідну мову, розмовляти нею в щоденному житті, проповідувати в церкві, навчати у школі, промовляти на місцевих зборах і з високих трибун<sup>106</sup>.

Однією з ділянок боротьби за права української мови в 1890-х роках стало офіційне листування парафіяльних урядів з органами державної влади. Хоча згідно з урядовим розпорядженням від 1869 р. на парафіяльні уряди не поширювалися приписи про мову урядування<sup>107</sup>, кореспонденція з ними, звичай, велася польською, а українськомовні відповіді не приймали. 24 березня 1897 р. у відповідь на звернення Львівської митрополичої консисторії<sup>108</sup> з’явилося розпорядження галицького намісника Є. Сангушка із закликом до староств дотримуватися чинних державних розпоряджень щодо мовного питання<sup>109</sup>. Львівська консисторія й перемишльський ординаріат зобов’язали священників повідомляти вищі інстанції про випадки порушення цього розпорядження<sup>110</sup>.

Наприкінці 1890-х років до мовної акції приєднувалося все більше священників, поштовхом до чого стали парламентські вибори 1897 р.<sup>111</sup>. У січні 1898 р. часопис “Прапор” оголосив про початок одностайної акції греко-католицького духовенства за права української мови. Її засадою було не приймати й не відсилати жодного документа, “котрый бувъ бы въ чѣихъ нибудь рукахъ свѣдоцтвомъ легковаженя и погорды для мовы власного народу”<sup>112</sup>. Деканати масово приймали відповідну присягу<sup>113</sup>, про яку повідомляли сусідні деканати, органи адміністративної, судової, шкільної та фінансової влади<sup>114</sup>. Нерозпечатану кореспонденцію парохі відсиляли до консисторії або ординаріату<sup>115</sup>. На соборчиках декани звітували про кількість повернутих листів<sup>116</sup>. Деканати, які ухилялися від акції, ризикували спричинити несхвалення насамперед у середовищі самого ж клиру<sup>117</sup>.

<sup>106</sup> Дбаймо о права нашего языка! // Там само. – 1890. – Ч. 142 и 143; Засудь урядника за обиду руского священника зъ причины руской мовы // Там само. – 1899. – Ч. 88.

<sup>107</sup> *Левицькій К., д-р.* Въ справѣ уживаня руского языка / К. Левицькій // Там само. – 1898. – Ч. 163.

<sup>108</sup> Руска переписка греко-кат. урядовъ парохіяльных зъ ц. к. властями // Там само. – 1897. – Ч. 236.

<sup>109</sup> Розпоряджене язикове в користь рускої мови // Руслан. – 1897. – Ч. 76.

<sup>110</sup> Руска переписка греко-кат. урядовъ парохіяльных зъ ц.к. властями // Дѣло. – 1897. – Ч. 236.

<sup>111</sup> Переважный зворотъ // Прапоръ. – 1898. – Ч. 6. – С. 161–165.

<sup>112</sup> Клиръ – народови въ 1898 р. // Там само. – Ч. 1. – С. 1–8. Борба о права рѣдной мовы въ урядахъ // Там само. – 1899. – Ч. 6. – С. 178–185.

<sup>113</sup> Священики деканата Куликѣвского // Дѣло. – 1898. – Ч. 113.

<sup>114</sup> Духовенство Деканата жовкѣвского // Там само. – Ч. 92.

<sup>115</sup> Руске духовенство перемыского деканата // Там само. – Ч. 107; Борба руского духовенства зъ польонізмомъ въ Галичинѣ // Там само. – Ч. 91; Духовенство Деканата жовкѣвского // Руслан. – 1898. – Ч. 95.

<sup>116</sup> Соборъ деканальный въ Пациковѣ // Дѣло. – 1898. – Ч. 113; Борба о рускій языкъ на руской земли // Там само. – Ч. 106.

<sup>117</sup> Зъ Сянѣччины // Там само. – Ч. 113; Въ дѣлѣ руского урядованя нашихъ приходскихъ урядовъ // Галичанинъ. – 1898. – Чч. 185 и 186.

Розмах мовної акції спонукав окремі староства й повітові суди перейти в листуванні з парафіяльними урядами на українську мову<sup>118</sup>. Почали з'являтися україномовні обіжники і бланки<sup>119</sup>. Проте назагал староства продовжували боротися зі священниками, які дотримувалися принципу україномовного листування з офіційних питань<sup>120</sup>. У правовій площині аргументи проти мовної акції були сформульовані так: при наданні метричних даних священник виступає не як душпастир, а як урядовець, відтак не має права бойкотувати польську, яка є внутрішньою мовою урядування в Галичині<sup>121</sup>. У листопаді 1897 р. така позиція була затверджена президентом Вищого крайового суду, рескриптом Галицького намісництва і рішенням міністерства внутрішніх справ<sup>122</sup>. Після цього староства в листуванні з парафіяльними урядами почали використовувати нову форму адресування: “До шановного парафіяльного уряду як уряду метричного” й у випадках неприйняття священниками польськомовних листів погрожували штрафними санкціями<sup>123</sup>.

Реагуючи на розвиток подій, “Народна рада” у спеціальній відозві від 10 серпня 1899 р. закликала парафіяльні уряди об'єднатися з громадами і продовжувати мовну акцію як ланку в боротьбі за права української мови в публічному житті<sup>124</sup>. На деканальних соборчиках душпастирі укладали протести проти вказівок Галицького намісництва<sup>125</sup>. У травні 1900 р. часопис “Прапор” сформулював чітку позицію греко-католицького духовенства в мовному питанні: парафіяльні уряди підзвітні тільки Церкві та мають право послуговуватися винятково її урядовою мовою, тобто українською. Заперечення цього права трактувалось як насилля над автономією Церкви. Тому священники мали не відповідати на листи, адресовані до них, як до “метрикальних урядів”, а в кожному випадку порушення мовних прав звертатися з протестами до вищих органів політичної та духовної влади. Наступний крок священницької акції – проголошення “українізації” метричних книг<sup>126</sup>.

Будучи однастайними у відстоюванні прав “руської” мови, русофіли і народівці по-різному розуміли те, якою саме повинна бути ця мова<sup>127</sup>. Питання орфографії стало одним із головних “каменів спотикання” між цими течіями. У правописні

<sup>118</sup> Руска переписка греко-кат. урядовъ парохіяльныхъ зъ ц.к. властями // Дѣло. – 1897. – Ч. 236; *Адріанъ*. Зъ Городка пишуть намъ / *Адріанъ* // Там само. – 1899. – Ч. 23; *Гладиловичъ Ю.* *Vigilibus jura!* / *Ю. Гладиловичъ* // Там само. – 1898. – Ч. 159.

<sup>119</sup> Борѣте ся – поборете! // Там само. – 1898. – Ч. 142; *Vigilibus jura!* // Там само. – Ч. 157; Львівска митроп. Консисторія // Там само. – 1897. – Ч. 291; Вѣ справѣ друкѣвъ вѣ языцѣ рускѣмъ на выказы умершихъ // Львівско-Архієпархіальнѣ Вѣдомости. – 1898. – Ч. 12.

<sup>120</sup> Допись з Гусятинщини // Руслан. – 1898. – Ч. 258; Борба о рускій языкъ // Дѣло. – 1898. – Ч. 178; Урядова вѣйна противъ руского языка // Там само. – Ч. 169.

<sup>121</sup> *Священникъ*. Вѣ оборонѣ рѣдной мовы // Дѣло. – 1899. – Ч. 147.

<sup>122</sup> Власть духовна в заборонѣ руского языка // Руслан. – 1899. – Ч. 179.

<sup>123</sup> Письмо зъ Жидачѣвщини // Дѣло. – 1897. – Ч. 264.

<sup>124</sup> Вѣдозва Народной Рады // Там само. – Ч. 168.

<sup>125</sup> Зъ Рожнѣтѣвского пишуть намъ // Там само. – Ч. 263; Протестъ руского духовенства противъ назвы “*Matrikelführer*” // Там само. – Ч. 197.

<sup>126</sup> Голосы клиру // *Прапоръ*. – 1900. – Ч. 5. – С. 138–140.

<sup>127</sup> *Мозер М.* Уживання української мови греко-католицькою Церквою в Галичині (172–1859 рр.) / *М. Мозер* // *Причинки до історії української мови* / [за заг. ред. С. Вакуленка]. – Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2008. – С. 477; *Його ж.* “Язичіє” – псевдотермін в українському мовознавстві // *Причинки до історії...* – С. 641–644, 662–663.

дискусії було втягнуте духовенство<sup>128</sup>. Утвердження з ініціативи Крайової шкільної ради фонетичного правопису у шкільництві супроводжувалося масштабними протестами русофілів, які розцінювали правописну реформу як замах на освячену Богом<sup>129</sup> і традицією “мову Церкви”, шлях до неминучої латинізації та колонізації українців<sup>130</sup>. Греко-католицькі парафії стали осередками збору підписів під петиціями “Руської ради” проти запровадження у шкільництві фонетичного правопису, що надсилалися до Міністерства освіти<sup>131</sup>. Підписи священників і членів їх родин, як правило, очолювали списки<sup>132</sup>. Утиски через участь у правописних кампаніях сприймалися як терпіння за Церкву<sup>133</sup>. Також священники-русофіли організували позаурочні заняття, де вчили дітей читати церковні книги етимологічним правописом<sup>134</sup>, проводили антифонетичну агітацію серед молодшого клиру<sup>135</sup>, засуджуючи священників-фонетиків як таких, що не є пастирями за покликанням<sup>136</sup>. Окремі з них були схильні швидше приймати бланки польською чи німецькою мовами, ніж українською фонетичним правописом<sup>137</sup>. Також почастишали випадки, коли священники-русофіли, обґрунтовуючи це боротьбою проти фонетики, віддавали дітей на навчання до польських гімназій<sup>138</sup>.

Важливу роль у правописних дискусіях відіграла позиція вищої церковної ерархії. Владика відмовили русофілам у втручанні єпископату в орфографічні баталії, пояснюючи, що ці питання не належить до компетенції духовної влади. Водночас запевнили, що етимологію надалі використовуватимуть в церковному діловодстві<sup>139</sup>. Незважаючи на це, запровадження фонетичного правопису у шкільництві все ж поставило греко-католицьке духовенство перед потребою подібних змін у церковному справочинстві<sup>140</sup>. Фонетичний правопис став орфографією, якою виконували документацію державної влади до парафіяльних урядів<sup>141</sup>. Священники будь-яких політичних переконань мусили призвичаюватися до фонетичного

<sup>128</sup> Собрание “Народной Рады” въ Турцѣ // Галицкая Русь. – 1891. – № 92.

<sup>129</sup> Збори общества им. Качковского // Дѣло. – 1892. – Ч. 194.

<sup>130</sup> [Г.И.Т.] Старая исторія въ новомъ изданіи / [Г.И.Т.] // Галицкая Русь. – 1892. – № 215; *Лемко изъ Завадки*/ Въ дѣлѣ фонетическихъ затѣй // Там само. – 1891. – № 208; Мужаймося! // Галичанинь. – 1894. – Ч. 137.

<sup>131</sup> Протесты противъ введенія фонетики // Галицкая Русь. – 1892. – № 47; Победа недруговъ Руси // Галичанинь. – 1893. – Ч. 161; Эпилогъ протеста противъ фонетики // Там само. – Ч. 101; Дописи “Дѣла” // Дѣло. – 1892. – Ч. 151.

<sup>132</sup> *Zayarnyuk A. Mapping Identities: Popular Base of the Galician Russophilism in the 1890s / A. Zayarnyuk // Austrian History Yearbook. – Minnesota, 2010. – Vol. 41. – P. 130–131.*

<sup>133</sup> *Аркуша О. Русофільство в Галичині в середині XIX – на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд / О. Аркуша, М. Мудрий // Вісник львівського університету. Серія історична. – Львів, 1999. – Вип. 34. – С. 262.*

<sup>134</sup> Дописи // Галичанинь. – 1899. – Ч. 41.

<sup>135</sup> [Г.И.Т.] Старая исторія... – № 215.

<sup>136</sup> [В.С.К.] Audiatur et altera pars / [В.С.К.] // Душпастьєрь. – 1893. – Ч. 23. – С. 537–539; Паденіє нашего церковного обряда // Галичанинь. – 1896. – Ч. 120.

<sup>137</sup> Дописи “Дѣла” // Дѣло. – 1896. – Ч. 151; Наші ренегати // Руслан. – 1899. – Ч. 8.

<sup>138</sup> Винні – “обставини” // Прапорь. – 1899. – Ч. 8. – С. 254.

<sup>139</sup> Въ справѣ правописи въ народныхъ школахъ // Дѣло. – 1892. – Ч. 32; Зъ Станиславова пишуть намъ // Там само. – Ч. 181.

<sup>140</sup> *Мозер М. Уживання української мови... – С. 560–561.*

<sup>141</sup> ЦДАЛ України. – Ф. 201. – Оп. 1. – Спр. 4618. – Арк. 1–3.

правопису як учителі основ релігії у школах<sup>142</sup>. Із часом кількість прихильників фонетичного правопису серед священників зростала<sup>143</sup>. Не залишалась осторонь від цього процесу й церковна ерархія<sup>144</sup>. Наприкінці 1890-х років зі священницького середовища почали лунати заклики про необхідність скасувати розпорядження греко-католицького єпископату щодо правопису й надати кожному священникові право використовувати прийнятну для нього орфографію<sup>145</sup>.

Подібний процес відбувався й у сфері мови церковного служіння. Церковно-слов'янська, яку використовували в богослужіннях і молитвах, суттєво відрізнялася від тогочасної української розмовної мови, тож була назагал незрозумілою для народу<sup>146</sup>. Це суттєво перешкоджало поглибленню релігійності населення<sup>147</sup>. Священики-народовці наголошували на потребі видання релігійних книг для народу (молитовників, проповідей) зрозумілими для нього правописом і мовою<sup>148</sup>. У 1896 і 1897 рр., за схваленням кардинала Сембратовича, вийшов друком фонетичний Малий і Великий катехизм для навчання у школі<sup>149</sup>, а на початку 1898 р. – молитвословець для молоді<sup>150</sup>. Також митрополит скликав комісію для здійснення фахового перекладу народною мовою Святого Письма, однак та висловила за тимчасове відкладення цього проєкту й видання натомість українського екзегетичного коментаря до Святого Письма як більш необхідного в душпастирській практиці. У 1899 р. видавництво “Бібліотека богословська” почала публікацію Святого Письма з коментарями народною мовою<sup>151</sup>.

До обов'язків греко-католицького духовенства входило викладання основ релігії у школах<sup>152</sup>. Курс охоплював уроки з богочестя, церковного співу, вивчення щоденних молитов, основних подій біблійної історії, передбачав відвідування учнями недільних і святкових Богослужінь<sup>153</sup>, релігійних практик свого обряду, відбуття встановленої кількості сповідей і, відповідно, прийняття Пресвятої Євхаристії<sup>154</sup>.

Із посиленням уваги до національного питання викладання релігії у школах було надано певного національного забарвлення. Священники часто використовували

<sup>142</sup> [Дрґь І. Б.] О теперѣшнѣй школѣ народнѣй, еи хибахъ и способахъ направи / [Дрґь І. Б.] // Душпастьрь. – 1893. – Ч. 17. – С. 385–392.

<sup>143</sup> Дописи “Дѣла” // Дѣло. – 1894. – Ч. 257.

<sup>144</sup> В справі наган за фонетику станицлавівскою Консисторією // Руслан. – 1898. – Ч. 121.

<sup>145</sup> *Священник*. Ще про фонетику в станицлавівській епархії // Там само. – Ч. 128.

<sup>146</sup> В справѣ нового виданя св. Письма обохъ Завѣтѣвъ съ поясненями // Львѣвско-Архіепархіальнѣй Вѣдомости. – 1899. – Ч. 21. – С. 180.

<sup>147</sup> Дописи “Дѣла” // Дѣло. – 1894. – Ч. 257.

<sup>148</sup> *Любовичъ И.* Голосъ священника въ справѣ правописнѣй / И. Любовичъ // Там само. – 1892. – Ч. 49.

<sup>149</sup> *Maciak D.* Próba porozumienia polsko-ukraińskiego w Galicji w latach 1888–1895 / D. Maciak. – Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2006. – S. 235–236.

<sup>150</sup> Як у нас священники піддержують авторитет ерархії // Руслан. – 1898. – Ч. 140.

<sup>151</sup> В справѣ нового виданя св. Письма обохъ Завѣтѣвъ съ поясненями // Львѣвско-Архіепархіальнѣй Вѣдомости. – 1899. – Ч. 21. – С. 182–183.

<sup>152</sup> *Цюльнер Е.* Історія Австрії / Е. Цюльнер. – Львів: Літопис, 2001. – С. 402; Чинности и рѣшеня Чинности и рѣшеня руского провинціального Собора въ Галичинѣ ѳтбувшого ся во Львѣвѣ въ роцѣ 1891. – Львѣв, 1896. – С. 89; ЦДІАЛ України. – Ф. 201. – Оп. 1. – Спр. 4722. – Арк. 12–13.

<sup>153</sup> *Навроцкій В.* Допись / В. Навроцкій // Душпастьрь. – 1892. – Ч. 18. – С. 422–424.

<sup>154</sup> Постанови, ѳтносячі ся до класификаціи ученикѣвъ зъ науки доповняючої, и що до впливу душпастьрей на означене ноты зъ обычаѣвъ // Львѣвско-Архіепархіальнѣй Вѣдомости. – 1899. – Ч. 8. – С. 91–92.

вали ці заняття одночасно й для патріотичного виховання молоді<sup>155</sup>. Неминучим наслідком такого підходу стало залучення особи священика у школі в міжнаціональну конфронтацію<sup>156</sup>. Конфесійна ситуація у шкільництві перебувала під наглядом єрархії: в щорічних звітах шкільні ординаріатські комісари зазначали конфесійну приналежність місцевого вчителя, особливості стосунків між ним і парохом, наявність фактів примусу дітей-греко-католиків до участі у практиках іншого обряду<sup>157</sup>.

Через нерівноправне трактування шкільною владою римо- і греко-католицького обрядів було чимало навчальних закладів, де, попри значну кількість дітей-греко-католиків, вчили релігії латинські священики<sup>158</sup>. Польські політики охоче розповсюджували інформацію, яка мала свідчити про поширене безвідповідальне ставлення греко-католицького клиру до викладання у школах<sup>159</sup>. Хоча випадки такого несумлінного ставлення таки були<sup>160</sup>, усе ж чимало фактів свідомо перекручували. Наслідком поширення такої інформації ставали колективні протести священиків.

Способом захисту релігійних і національних інтересів українців у шкільництві священики вважали поділ Крайової шкільної ради на українську й польську секції, а також дотримання в роботі шкіл конфесійного принципу, за яким учитель був би того ж віросповідання та обряду, що й більшість учнів<sup>161</sup>. Численні конфлікти навколо порушення права учнів вивчати основи релігії відповідно до своєї конфесійної приналежності зумовили введення в дію з квітня 1896 р. розпоряджень Крайової шкільної ради, за якими діти у школі мали молитися згідно зі своєю традицією, ходити до своєї церкви, вчителям заборонялося змушувати учнів до релігійних практик іншого обряду, натомість зобов'язано однаково поважати обидві конфесії і прищеплювати таку повагу дітям<sup>162</sup>.

Одним із головних завдань греко-католицького духовенства в контексті національного руху вважалася участь у формуванні майбутньої української інтелігенції. Священик мусив забезпечити виховання у християнському й національному дусі власних дітей<sup>163</sup>, а також подбати про навчання парафіян, виявляючи серед них особливо обдарованих і надаючи їм максимальну підтримку для продовження освіти<sup>164</sup>.

<sup>155</sup> *Пристай О., о. З Трускавця у світ хмародерів...* – Т. 2. – С. 157.

<sup>156</sup> *Куда все те веде?* // Дѣло. – 1894. – Ч. 43.

<sup>157</sup> ЦДІАЛ України. – Ф. 201. – Оп. 1. – Спр. 4713. – Арк. 11–12.

<sup>158</sup> *Ревный. Зъ Порохника пишутъ намъ / Ревный.* // Дѣло. – 1898. – Ч. 70.

<sup>159</sup> *Соймъ краевый* // Там само. – 1892. – Ч. 63; *Въ справѣ преподаваня науки релігій въ народныхъ школахъ Торнопольщины* // Прапоръ. – 1900. – Ч. 5. – С. 145–148; *Справозданя Рады шкільной краевой – а честь Духовенства* // Там само. – Ч. 6. – С. 169–173.

<sup>160</sup> *Наше нерадѣніе* // Галичанинъ. – 1894. – Ч. 3; *До вѣдомости Всч. И Впр. гр.-кат. Консистеріи въ Перемышли* // Дѣло. – 1899. – Ч. 133; *3 Тернополя* // Руслан. – 1899. – Ч. 204; *Дописи // Душпастырь.* – 1892. – Ч. 22. – С. 514–516.

<sup>161</sup> *Церковъ, а шкільництво* // Прапоръ. – 1898. – Ч. 6. – С. 166–168; Ч. 7. – С. 198–201; Ч. 9. – С. 261–263.

<sup>162</sup> *Катихитъ. Приписы ц. к. краевой рады шкільной въ справѣ науки релігій и практикъ релігійныхъ въ школахъ народныхъ* // Дѣло. – 1896. – Ч. 74.

<sup>163</sup> *Вісти з рускихъ гимназій* // Руслан. – 1898. – Ч. 151; *По ругенські* // Там само. – 1899. – Ч. 250; *Руска гимназія въ Перемышли* // Дѣло. – 1897. – Ч. 153; *Зб справозданя академічної [русской] гимназії у Львовѣ* // Там само. – Ч. 152.

<sup>164</sup> *Виховуймо найчисленнѣйшу народну інтелігенцію!* // Прапоръ. – 1899. – Ч. 7. – С. 193–209; *Тарнавський Ф., о. Спогади...* – С. 184–185; *Войнаровський Т., о. мітр. Спогади з мого життя...* – С. 30.

Також пресвітери матеріально підтримували українські освітні заклади<sup>165</sup>, створювали стипендійні фонди для здібної молоді<sup>166</sup>, сприяли працевлаштуванню українських вчителів<sup>167</sup>, підтримували інтереси національної освіти через членство в освітніх товариствах<sup>168</sup>. Щоправда, на кінець XIX ст. представництво священників у педагогічних товариствах, порівняно з можливим, вважалось невинуватим малим, що зумовило критичні зауваження<sup>169</sup>.

Головним осередком просвітницької діяльності на місцях були читальні. Робота в них припадала переважно на парафіяльне духовенство<sup>170</sup> (щоправда, не бракувало й таких, що займали щодо читальень пасивну позицію<sup>171</sup>). Зміцнення ліворадикальних сил спонукало греко-католицьку єрархію звернути на читальні особливо прискіпливу увагу, адже праця там ставала засобом для збереження авторитету священника у громаді<sup>172</sup>, а тому сприймалася не лише як патріотичний, а й як душпастирський обов'язок<sup>173</sup>. Скерування просвітницького руху в релігійному напрямі розглядалось як один із найдієвіших засобів протидії радикалам<sup>174</sup>.

Особливо активними в читальняному русі були душпастирі народовської орієнтації. Вони часто ініціювали створення читальень і філій "Просвіти", зазвичай, їх обирали головами, заступниками чи секретарями читальняних осередків<sup>175</sup>. Так, на кінець 1895 р. 7 із 10 філій "Просвіти" очолювали священники<sup>176</sup>. Чисельним було священницьке представництво й у русофільських читальнях ім. М. Качковського: на

<sup>165</sup> Виділ товариства "Бурса св. Іоанна Крестителя" в Дрогобичі // Руслан. – 1898. – Ч. 289; Мала, а переважна просьба // Прапоръ. – 1897. – Ч. 9 и 10. – С. 297–301; Въ справѣ заснованя руской бурси въ Новомъ Санчи // Львівсько-Архієпархіальні Вѣдомости. – 1898. – Ч. 7. – С. 77–79.

<sup>166</sup> Щедрий меценатъ // Галичанинъ. – 1899. – Ч. 77; Стипендию запомогу // Руслан. – 1897. – Ч. 14.

<sup>167</sup> ЛНБ НАН України, відділ рукописів. – Ф. 11. – Спр. 2736. – Арк. 5–6; Спр. 501. – Арк. 1–2.

<sup>168</sup> [С.] Дрѣбніи вѣсти зъ житя и науки / [С.] // Душпастьрь. – 1894. – Ч. 2. – С. 52–55.

<sup>169</sup> Михайлишинъ. Передъ загальними зборами Руского товариства педагогичного / Михайлишинъ // Дѣло. – 1891. – Ч. 264.

<sup>170</sup> ЦДІАЛ України. – Ф. 182 (Товариство ім. Михайла Качковського, м. Львів). – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 1–2; спр. 23. – Арк. 4–5; ф. 348 (Товариство "Просвіта", м. Львів). – Оп. 1. – Спр. 1093. – Арк. 3, 6 зв., 14 зв.; спр. 1094. – Арк. 4, 12, 16–17; спр. 1429. – Арк. 4.

<sup>171</sup> ЦДІАЛ України. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 1094. – Арк. 18; Ф. 182. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 4 зв.–5; J.-P. Himka. Galician Villagers and the Ukrainian National Movement in the Nineteenth Century / J.-P. Himka. – Edmonton, 1988. – Р. 92–97.

<sup>172</sup> Всечестному Духовеньству Нашои Архієпар. миръ о Господѣ и Наше Архієрейске благословеніе! // Львівсько-архієпархіальні вѣдомости. – 1890. – Ч. 9. – С. 140; Зяярнюк А. Руські патріоти в галицькому селі 1860–1870-х років: святоюрці, обрядовці, патерналісти і популісти (на прикладі самбірської околиці) / А. Зяярнюк // Україна модерна. – Київ; Львів, 2003. – Ч. 8. – С. 120, 124.

<sup>173</sup> ЦДІАЛ України. – Ф. 201. – Оп. 1. – Спр. 4821. – Арк. 7.

<sup>174</sup> Духовный вѣ читальнѣ // Прапоръ. – 1899. – Ч. 2. – С. 45–48; Хроніка суспѣльной працѣ духовенства надъ рускимъ народомъ // Там само. – Ч. 1. – С. 29–32.

<sup>175</sup> Рудянин І. Участь греко-католицьких священників у роботі громадських організацій Східної Галичини у XIX – на початку XX ст. / І. Рудянин // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2008. – Вип. 11. – С. 26; Пашук В. Філія "Просвіти" у Бортниках / В. Пашук // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2010. – Вип. 19: "Просвіта" – оберіг незалежності та соборності України. – С. 265–271.

<sup>176</sup> Справоздане зъ дѣяльности товариства "Просвѣта" за часъ вѣдѣ 1 сѣчня 1894 по 31 грудня 1895 р. // Дѣло. – 1896. – Ч. 3, 4.

1891 р. душпастирі очолювали абсолютну більшість філій товариства<sup>177</sup>. У рамках читалень священники опікувалися громадсько-політичним вихованням селян, проводили просвітницьку, господарсько-економічну, культурно-мистецьку<sup>178</sup> роботу.

Культурно-мистецька діяльність була напрямом, на яку священники звертали особливу увагу. Чимало душпастирів опікувалися створенням і діяльністю у парафіях хорових колективів, що розцінювалось як дієвий засіб для зміцнення релігійних і патріотичних почуттів народу<sup>179</sup>. Визнаними майстрами хорового мистецтва були отці І. Воробкевич, П. Бажанський, М. Кумановський, О. Нижанківський, Й. Кишакевич, О. Левицький<sup>180</sup>, Й. Витошинський (останній запровадив школу вокальної та інструментальної музики і курси для керівників хорів<sup>181</sup>). Священники-музиканти порушували питання про уніфікацію методики навчання, видання підручника співу<sup>182</sup>, збірки партитур народних і релігійних пісень для хорового виконання<sup>183</sup>. Також душпастирі причинилися до розвитку й популяризації вокальної та інструментальної музики<sup>184</sup>. Творчість єреїв-композиторів заклала “підгрунття західноукраїнської композиторської школи”<sup>185</sup>.

Священники утримували в полі зору й духовно-культурний вплив театрального мистецтва: відвідували театри самі й заохочували до цього парафіян<sup>186</sup>, ставали організаторами селянських аматорських вистав<sup>187</sup>, писали музичний супровід до п’єс<sup>188</sup>, робили пожертви для підтримки національного професійного театрального мистецтва<sup>189</sup>.

Окремі парафіяльні священники захоплювалися письмемницькою діяльністю<sup>190</sup>. Душпастирі були авторами як книжечок духовно-релігійного змісту<sup>191</sup>, так і

<sup>177</sup> Общество им. Качковского // Галицкая Русь. – 1891. – № 110.

<sup>178</sup> Будучність Руси // Прапорь. – 1899. – Ч. 6. – С. 168; *Богачевській Петро, о.* Колька увагъ що до внутрѣшної організації парохій / о. П. Богачевській // Душпастьрь. – 1895. – Ч. 3. – С. 72–74; *Дръ І. Бартошевській, о.* Читальнѣ народнѣ / І. Бартошевській // Там само. – 1894. – Ч. 18. – С. 443–447.

<sup>179</sup> Зъ Бучача пишуть намъ // Дѣло. – 1891. – Ч. 125; *Гѣсть.* Дописи “Дѣла” // Там само. – 1895. – Ч. 71; о. Іван Негребецький // Нива. – 1927. – Ч. 6. – С. 229; *Пристаї О., о.* 3 Трускавця у світ хмародерів... – Т. 2. – С. 145.

<sup>180</sup> *Гѣсть.* Дописи “Дѣла” // Дѣло. – 1891. – Ч. 80.

<sup>181</sup> *Гарматѣй Іван, о.* Въ справѣ науки нотного хорального спѣву по наших селах / о. И. Гарматѣй // Там само. – 1898. – Ч. 225, 256; О. І. Витошинській // Галицкая Русь. – 1891. – № 112.

<sup>182</sup> *Викторъ Матюкъ.* Въ справѣ науки нотного хорального спѣву у насъ по селяхъ и мѣстахъ / В. Матюкъ // Дѣло. – 1898. – Ч. 275.

<sup>183</sup> [Е. Ш.] Дописи “Дѣла” / [Е. Ш.] // Там само. – 1891. – Ч. 52; Пѣсни на Рождество // Посланникъ. – 1895. – Ч. 21 и 22; Въ послѣднихъ часахъ // Там само. – 1899. – Ч. 19.

<sup>184</sup> [Ив. В.] Дописи “Дѣла” / [Ив. В.] // Дѣло. – 1891. – Ч. 62; Дописи “Дѣла” // Там само. – 1895. – Ч. 63; О. Нижанківській Остапъ // Там само. – 1893. – Ч. 22.

<sup>185</sup> *Кияновська Л.* Галицькі священники-композитори XIX століття та їхня роль в українській і світовій культурі / Л. Кияновська // Київська Церква. – Львів, 1999. – № 2–3. – С. 40.

<sup>186</sup> Про гостину нашої дружини театральної въ Долинѣ // Там само. – 1897. – Ч. 11.

<sup>187</sup> *Гѣсть.* Изъ Збаражского // Галичанинъ. – 1893. – Ч. 35.

<sup>188</sup> Зъ Пѣдгаецъ пишуть намъ // Дѣло. – 1897. – Ч. 119; Руско-народний театр // Руслан. – 1898. – Ч. 235.

<sup>189</sup> Правдиво князьвській даръ // Дѣло. – 1891. – Ч. 176; Въ члену “Товариства будовы руско-народного театру им. Котляревского” // Там само. – 1899. – Ч. 105.

<sup>190</sup> Літературна дѣяльність автрійского нѣмецкого клиру // Прапорь. – 1897. – Ч. 7. – С. 219–220.

<sup>191</sup> Вѣдь Вп. Кирила Селецкого зъ Жужеля // Дѣло. – 1899. – Ч. 282; Розмышлення о страстяхъ Господа нашего Іисуса Христа // Там само. – 1892. – Ч. 31.



різножанрової художньої літератури<sup>192</sup>. Окремі парохі займалися збором та публікацією етнографічних матеріалів<sup>193</sup>.

Парафіяльне духовенство було безпосередньо причетним до розвитку українського (насамперед церковного) малярського, різьбярського й архітектурного мистецтва. Наприкінці XIX ст. доволі інтенсивно зводили нові й реставрували наявні греко-католицькі церкви. Це ставало для священників нагодою для підтримки національних мистецьких кадрів<sup>194</sup>. Також священники сприяли українській обдарованій молоді у здобутті фахової освіти<sup>195</sup>. У 1898 р. у Львові почало діяти “Товариство для розвою рускої церковной и свѣтской штуки”, яке одержало суттєву підтримку з боку священства<sup>196</sup>.

Наприкінці XIX ст. греко-католицьке парафіяльне духовенство творило чисельну і важливу складову української галицької інтелігенції, зберігало за собою впливові суспільні позиції. Таке становище душпастирів зумовлювало те, що, крім опіки духовно-релігійним життям вірян, на них покладалося завдання бути лідером – активним учасником національного та громадсько-політичного руху на місцях. Це поєднання забезпечувало духовенству високий авторитет і неабиякий вплив на суспільні процеси, однак ставило його в умови особливо високих очікувань, прискіпливого та жорсткого оцінювання з боку як політично активної частини суспільства, так і пересічного громадянина. Саме суспільно-політична, а не душпастирська діяльність пресвітера часто ставала головним мірилом його впливу й авторитету у громаді, визначала позиції духовенства в суспільстві. Воно усвідомлювало, що в умовах посилення ліворадикальних течій вагомим чинником для відновлення й збереження релігійності й довіри до Церкви в суспільстві, пропаганди будівництва суспільного життя на християнських засадах є щоденне діяльне засвідчення клиром небайдужості, опіки й захисту соціальних і національних інтересів народу. Відтак, на кінець XIX ст. у Галичині практично не було жодної сфери суспільного життя, до якої б духовенство так чи так не долучалося. При тому в основу функціонування і розвитку кожної з них воно намагалося покласти духовно-релігійне підґрунтя, тобто національно-патріотичну працю священники починали розуміти як новітній засіб захисту віри.

### **Наталія Колб. Общественно-политическая деятельность греко-католического приходского духовенства в Галичине в 90-х годах XIX века**

Обозначено діяльність греко-католического приходского духовенства в різних сферах общественно-политической жизни украинцев Галичины конца XIX в., выяснены

<sup>192</sup>35-лѣтіе литературной дѣятельности // Галичанинъ. – 1895. – Ч. 277; Въ нашій “Бібліотецѣ найзнаменитшихъ повѣстей” // Дѣло. – 1898. – Ч. 279; О. Іванъ Озаркевичъ // Там само. – 1892. – Ч. 8.

<sup>193</sup>Вѣдозна // Дѣло. – 1893. – Ч. 141.

<sup>194</sup>Церквей збудованыхъ пѣсля планѣвъ п. В. Нагѣрного // Там само. – 1898. – Ч. 154; В Зарваници під Бучачем // Руслан. – 1898. – Ч. 135; ЛНБ НАН України, відділ рукописів. – Ф. 159. – Спр. 305. – Арк. 7, 17.

<sup>195</sup>Новинки // Дѣло. – 1890. – Ч. 202.

<sup>196</sup>Рухъ въ рускихъ товариствахъ // Там само. – 1898. – Ч. 143; Vivant sequentes! // Там само. – Ч. 260; Нагѣрный В. Товариство для розвою руской штуки / В. Нагѣрный // Там само. – Ч. 218.

мотивация и задания, которые священники вкладывали в эту работу, указаны трудности, с которыми они сталкивались и вклад, который сделали в развитие украинского национального движения в Галичине на рубеже XIX–XX вв.

*Ключевые слова:* Галичина, греко-католическое приходское духовенство, общественно-политическая деятельность.

**Natalia Kolb. Social and political activities of the Greek-Catholic parish clergy in Galicia in the 1890s.**

The article outlines the activities of the Greek-Catholic parish clergy related to different aspects of social and political life of Ukrainians in Galicia in the late 19<sup>th</sup> century. It established the motivation and the goals of these priests, challenges they encountered and their contribution into the development of Ukrainian national movement in Galicia at the turn of the 20<sup>th</sup> century.

*Key words:* Galicia, Greek-Catholic parish clergy, social and political activities.